

סוגיה טו: דיני כתיבת המגילה וקריאתה (6): שרטוט, קלף ודיו

*

רקע

המשנה אומרת שצריך לכתוב מגילה באשורית, על הספר ובדיו. הגמ' אומרת שמגילה צריכה שרטוט. הגמ' מביאה מקורות לדינים אלו, נשאלת השאלה מדוע צריך מקור לדינים אלו ולא ניתן ללומדם מספר תורה. לא נכנס לעובי הקורה בסוגיה זו, כיוון שסוגיה זו מצריכה עיון רב בהלכות ס"ס.

מקורות

- א. יח:-יט. "היה כותבה דורשה ומגיהה... ואני כותב על הספר בדיו"
 טז: "דברי שלום ואמת... כאמיתה של תורה"
 יט. "וא"ר חלבו אמר רב חמא בר גוריא אמר רב מגילה נקראת ספר... ובלבד שיהו משולשין"
 ב. ר"ן ה:-ו. באלפס ד"ה והלכתא, וצריך, ויש
 ג. רמב"ם הל' מגילה פ"ב הל' ט, יב
 ד. שו"ע סי' תרצא סע' א ומשנה ברורה [בעיקר: סק"ז]

הסבר הסוגיה

"היתה כתובה בסם ובסיקרא ובקומוס ובקנקתום על נייר ועל הדפתרא לא יצא עד שתהא כתובה אשורית על הספר ובדיו".
 [משנה יז.]
 "דברי שלום ואמת" אמר רבי תנחום ואמרי לה אמר רבי אסי מלמד שצריכה שרטוט כאמיתה של תורה".
 [גמ' טז:]

המשנה אומרת שצריך לכתוב מגילה באשורית, על הספר ובדיו, והגמ' מוסיפה שמגילה צריכה שרטוט. דין ספר, דיו ושרטוט קיים גם בספר תורה [ר"ת (מובא בר"ן ה: באלפס ד"ה והלכתא) סובר שבספר תורה אין שרטוט, ומגילה נלמדת ממוזחה], ואף על פי כן הגמ' אינה לומדת דין מגילה מספר תורה. דין שרטוט נלמד מ"דברי שלום ואמת" – מלמד שצריכה שרטוט כאמיתה של תורה, דין אשורית נלמד מ"ככתבם וכזמנם", ודין ספר ודיו נלמד "כתיבה כתיבה" מברוך בן נריה.

הרמב"ן [ד"ה הא דתנן עד שתהא] וסיעתו [הר"ן ה: באלפס ד"ה וצריך, ועוד ראשונים] מקשים מדוע צריכים מקור מיוחד לדינים אלו ולא ניתן ללומדם מספר תורה. מפרשים הרמב"ן וסיעתו, על פי הגמ' [יט.], שמגילה נקראת ספר ונקראת אגרת, ולכן צריך מקור ללמוד במה היא דומה לספר ובמה היא דומה לאגרת. מסביר הרמב"ן שלמדים מ"כתיבה כתיבה", שעיקר הכתיבה כדין ספר, ולכן צריך לכתוב על ספר [=קלף] ובדיו, לומדים מ"דברי שלום

ואמת", שצריך שרטוט, אף שאינו מעצם הכתיבה. תפירת היריעות אינה ממש מגוף המגילה, ולכן יש בה מקצת דיני ספר [תפירה בגידים ולא בפשתן], וקצת מדיני אגרת [אין צריך לתפור את כל היריעה אלא מספיק להטיל בה שלושה חוטי פשתן]. בדברים שאינם קשורים לגוף המגילה, דינה כאיגרת, ולכן קוראים את המגילה בין עומד ובין יושב, לא כספר תורה שקוראים בו בעמידה בלבד.

הרמב"ן מסיק מהבנה זו שתי מסקנות הלכתיות:

א. דין מגילה כדין ספר תורה שצריכה עיבוד לשמה. עיבוד הוא דין בגוף המגילה, ובגוף המגילה דין מגילה כדין ספר. הרמב"ם [הל' מגילה פ"ב ה"ט] חולק על דין זה ולדעתו מגילה צריכה עיבוד, אבל אינה צריכה עיבוד לשמה.

ב. נחלקו הקדמונים [בר"ן ו. באלפס ד"ה וצריך] האם צריכים לפשוט את המגילה כאגרת או לכורכה כספר תורה. הגאונים כתבו לפשוט כאגרת, ורבני צרפת כתבו לכורכה כספר תורה. הרמב"ן מכריע כשיטת הגאונים כיוון שבדיני הקריאה דין מגילה כדין אגרת.

לרמב"ם שיטה אחרת בדין זה. הרמב"ם [הל' מגילה פ"ב הי"ב] פוסק: "ומנהג כל ישראל שהקורא את המגילה קורא ופושט כאגרת להראות הנס וכשיגמור חוזר וכורכה כולה ומברך". הרמב"ם אינו כותב "פושט כאגרת וקורא", אלא "קורא ופושט כאגרת", מדייק מכאן הגרי"ד סלוביצי'ק [הרי קדם עמ' שכט] שהרמב"ם סובר שקוראים במגילה שהיא כרוכה כספר תורה, ואחר הקריאה פושטים אותה כאגרת, כעין הגבהת ספר תורה, כדי להראות את הנס. לדעת הרמב"ם דין קריאת המגילה כדין קריאת כתובים, ולכן צריכים לקרוא במגילה כרוכה, כפי שקוראים בתורה ובכתובים. במגילה יש דין נוסף של פרסום הנס, ולכן פושטים אותה כאגרת ומפרסים בה את הנס [הרמב"ם מדגיש שחוזרים וכורכים אותה ומברכים עליה כשהיא כרוכה, שדין הברכה כדין הקריאה].

סיכום

למגילה דין ספר ודין אגרת, מקצת דיניה כדין ספר תורה ומקצת דיניה אינם כדין ספר תורה.

הלכה

השו"ע [סי' תרצא סע' א] פוסק שמגילה נכתבת על קלף או גויל, וכותבים אותה בדיו, וצריכה שרטוט. הוא פוסק שמגילה אינה צריכה עיבוד לשמה, ויש אומרים שצריכה עיבוד לשמה. המשנה ברורה [סק"ז] פוסק כיש אומרים.

השו"ע [סי' תרצ סע' יז] פוסק: "מנהג כל ישראל שהקורא קורא ופושט כאיגרת להראות הנס וכשיגמור חוזר וכורכה כולה ומברך".